

Suzan Sözen, onuň ömri we döredijiligi

Category: Edebi makalalar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Suzan Sözen, onuň ömri we döredijiligi SUZAN SÖZEN, ONUŇ ÖMRI WE DÖREDIJILIGI

• *«Maňa o günler – özüm ärlide bolsam, äraýallyk oýnuny oýnaýan ýaly bolup görünýärdi» diýen we heniz on ýedi ýaşyndaka romany çapdan çykan zenan ýazyjy Suzan Werdi-Sözen hakynda*

“Suzan” pars sözüdir we “ýakan, ýakyp-ýandyryjy, ýanan, ataşly, joşgunly” manysyny berýär.

Durmuşa çykandan soň Werdi-Sözen familiýasyny alan Suzan kakasy türk, ejesi rus bolan maşgalada dünýä inipdir.

Suzan 1969-njy ýylda maşgalasy hakynda şu aşakdaky maglumatlary beripdir:

“Ejem polşaly. Asly polýak nesilşalygyna çenli uzaýar. Ejemiň garry atasy birmahallar Kaliforniýa göçüpdir. Şol ýerde altyn

gözleýji bolup işläpdir. Ummasyz pul gazanypdyr. Soňam bakyýete göçüpdür. Yzynda bir ogly galypdyr. Wagtyň geçmegi bilen oglam yzynda tegelek on dört million dollar miras galdyryp dünýäden göçüpdür.

Atamyz Tadeus Stolkowskiniň ejemden başga mirasdüşeri bolmandyr. Sorap-idäp bizi tapypdyrlar. Ejem Aýşe Galibe Baýaryň wekilçiligi üçin Amerikada bir aklawjy bilen gürleşdik. Şu ýyl işlerimiz ugruna bolaýjak ýaly. Ýakynda pulumyzyň bize gelip gowuşjagyny aýtdylar. Garaşýarys.»

Öňki premýer-ministrlerden Adnan Menderesiň jogapkärçilige çekilen sudunda, 1960-njy ýylyň 3-nji noýabrynda bolup geçen suduň nobatdaky mejlisinde Adnan Menderes bilen sudýanyň arasynda bolan sorag-jogap gürrüňdeşliginde Suzan Sözen we onuň maşgalasy hakynda şeýleräk maglumatlar geçipdi:

“Sowal: ...Suzan Sözeni tanaýarsyňyzmy? Ony haçandan bäri tanaýarsyňyz we onuň asly nireli?”

Jogap: Bilşiňiz ýaly, ýagny, kakasy türk, ejesi polşaly.

Sowal: Rus?

Jogap: Hut şeýle.

Sowal: Galina. Mama Galina ejesimi?

Jogap: Hut şeýle.

Sowal: Moskwada ýaşapdyr, şol ýerde okapdyr, terbiýelenipdir, ýagny asly moskwaly. Türkiýä gelipdir we soň ýene... Ejesiniň şeýlekin golastynda we täsirinde bolan gyzyň daşary ýurtlaryň gizlin gulluklary bilen aragatnaşygynyň bardygyna garamazdan, size-de haýran galýan zadym, şol wagtlar bu zenanyň kese ýerli gizlin gulluklar bilen gatnaşykda biridigi barada duýduran bolmadymy? Gynanýaryn, hakykatdanam gynanýaryn. Ýagny neçüýn gürrüňimizi şuňa gönükdirdik. Soragyma dogry düşüňän bolsaňyz gerek...»

Suzan Sözen baş gyz çaganyň iň ulusydy. Ol bu barada şeýle diýýär:

«Menden kiçi dört gyz jigim bar. Sallançaklaryny üwredim. Çaga bolan höwesimi jigilerimden aldym.»

Notterdam De Sionda (Stambuluň Şişli raýonyndaky fransuz liseýi) okady.

Uçursyz owadan zenan bolan Suzan Sözeniň pökgeripjik duran dodaklary, derek ýaly uzyn boýy, inçe bili, gaňtarylyp duran ýumry sagrasy bolupdyr.

On ýaşyndaka telekeçi Nežat Werdä durmuşa çykýar.

1950-nji ýyllarda Rotterdam de Sionda okap ýörkä roman ýazan başga-da bir ýaş gyz bardy.

Ol ýaş talyba Oýa Baýdar diýýärdiler.

Notterdam De Sionyň iň soňky kursunda okaýan Oýa Baýdaryň «Göwnümiň isleýän erkegi» (“Kalbimin Aradığı Erkek”) atly romany «Hürriyet» gazetiniň 1959-njy ýyldaky sanlarynda çap edilende Oýa Baýdaryň garşysyna ýokary okuw jaýynyň adminstrasiýasy tarapyndan temmi çäresi görnüpdi.

Oýa Baýdar «Göwnümiň isleýän erkegi» romanyny gazetde çap edilmäge başlanmanka iki ýyl öň – on ýedi ýaşyndaka ýazypdy. Romandan bir parçada şeýle jümleler geçýär:

«Akja gijeköýnegiň astyndaky teniň ýalaňaçdygyny Suat şobada duýdy. Aýşiniň buýr-bulaşyk uzyn goňras saçlary Suadyň döşüniň üstüne dökülipdi. Suat saçlary gana-gana öpdü, soňra ot-ýalyn çabraýan dodaklaryny Aýşiniň ýüzünde sojap-sojap gezdirmäge başlady.»

Notterdam De Sionyň uçurumy Suzan Sözen 1970-njy ýylyň ýanwar ýynda çap edilen bir çykyşynda Nežat Werdä bilen nikasy barada şulary aýdypdy:

[i]“Bu meniň üçin Ispaniýada şatolaryň gurlan ýaşy bolmandy... On ýedi ýaşymda işewür Nežat Werdä durmuşa çykdim. Baş gyz doganyň iň ulusy mendim. Beýleki jigilerimiň nobaty çalt ýetsin diýip meni ir durmuşa çykardylar. Duýguçyldym we hyýalbentdim. Ärimiň iş sebäpli durmuşa çykan ilkinji ýylymda Harputa gitdik. Şähri birlaý aýlanyp çykamsoň, onuň täsiri bilen bilen bir roman ýazdym. «Rahika» adyny beren bu romanym Harputda adamsyny Plewne urşuna iberen we çagalary bilen ýeke galan bir aýalyň hasratly başdan geçirmeleri baradady. Iňňän duýguçyllyk bilen ýazylan roman ýazýarkam ilki meniň özümi,

soňra okyjylarymy agladypdy. Bu ilkinji romanymy «Patma Esen» tahallusyny ulanyp çap etdiripdim. Emma ýolda-yzda biri maňa ünsliüräk seredäýse dagy, şobada öz-özüme «Meni tanadylar, şonuň üçin seredýärler» diýerdim. Hemmeleriň meni tanap, götergilemeklerini, «ýaşajyk gyz roman ýazaýypdyr» diýmeklerini isleýärdim. Durmuş maňa şo wagtlar hiç gutarmajak ýaly uzyn görünýärdi. «Kyrk ýaşyma ýeten günüm hökman öz janyma kast ederin» diýýärdim. Çünki meniň pikrimçe, kyrk ýaş zenan durmuşynyň gutarýan ýeridi.

Indi adam pahyr diňe güläýmese diýýän, bu samsyklaç çaga düşünjeli pikirlere. Häzir menden «Zenanyň iň gőzel, iň hezil döwri haçan?» diýip sorasalar, ikerjiňlenmän «Kyrk ýaş!» diýip jogap bererin. Çünki zenan özüniň iň dogry we kesgitli kararlaryna şol ýaşda gelýär. Bolup geçýän zatlary we adamlary tarap tutman tanap bilýär we ýalňyşmaýar.

Harputda bir aýlap çadyrda ýaşamyzsoň Stambula dolandyk. Öý goşlarymy öz elim bilen düzdüm. Taksimde oturyärdyk. Maşgalam takwa we dine yhlasly ýerdi. Hemme zady ärimiň öýünde gördüm. Ýanyoldaşym uly telekeçileriň biridi, işden ýadaw gelerdi. Günuzyn fransuz dilindäki nahar taýýarlamagyň usullaryny öwredýän kitaplary waraklap, şamlyk üçin dürli naharlary bişirýärdim. Maňa o günler – özüm ärlide bolsam, är-aýallyk oýnuny oýnaýan ýaly bolup görünýärdi. Bir ýandanam ýazasym gelýärdi. Notterdam De Sionyň uçurymy bolamsoň, köp okaýardym. «Uly ýazyjy bolup ýetişerin» diýýärdim. Hernä, bu hyýalbentlik bilen geçen günlerimiň başga bir real tarapy bardy, ýaş çatynjakam bir roman ýazypdym we muňa gyzyklanma bildirenlerem az-uçuk bolmandy.»

(Harput Elazigiň merkezi raýonyna garaşly etrapça).

• «ŞOL ÝYL AMERIKA GIDIPDIK. YLLA, JENNET GAPYLARYNY GIŇDEN AÇYP, IÇINE-DE MEN GIREN ÝALYDYM»

Suzan on ýedi ýaşyndaka işewür Nežat Werdi bilen nikasynyň geçen soňky gyzykly ýyllaryny şeýle beýan edipdi:

«Şol ýyl Amerika gidipdik. Ylla, jennet gapylaryny açyp, içine-de men giren ýalydym. Ärimiň bar wagty iş saparlary we

ýygnaklar bilen geçýärdi. Menem sergi dükanlaryny gezip günümi geçirýärdim. Ýöne şolar ýaly ösen medeniýetine garamazdan, ol ýeriň maddylaşan adamlaryna öwrenşip bilmedim. Hemme zat meniň üçin buz ýaly sowukdy. Özümi ullakan bir mähelläniň içinde ýalňyz duýdum. Soňra bütin bu ýyllar yzda galdy. Durmuşymyň ugry bütinleý başga bir ugra gönükdirdi. Bu gün geçmişi hiç ýatlasym gelenok, hususanam on ýedi ýaşymy. Çünki bagtly bolup bilmändim. Meniň üçin on ýedi ýaş – ýaşyl we gülgüne reňklerden has beter, küljümek we mele reňkleriň agdyklyk edýän döwrüdi».

Suzan baradaky gep-gürrüňler dürli köpçülikleýin habar beriş serişdelerinde, gazet-žurnallarda ýygy-ýygydan çykyp başlady. Mysal üçin 1960-njy ýylyň 12-nji sentýabrynda çykan bir žurnalda şeýle diýilýärdi:

«Aýtmaklaryna görä Suzan Sözen birinji äriň tanaýan birnäçe amerikan işewürleri bilen aragatnaşyk açanmyş. Şeýle-de Refik Koraltanyň Suzan Sözene antikwarçy Krupiden sowgatlyk satyn alandygy-da aýdylýar».

(Dowamy bar)... Edebi makalalar